

RECENZIE

GODSEY, William D. – MAŤA, Petr, eds. *THE HABSBURG MONARCHY AS A FISCAL-MILITARY STATE. Contours and Perspectives 1648–1815*. Oxford: Oxford University Press, 2022, 369 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2025.73.1.8>

Vojna nevyhnutne sprevádza všetky historické éry ľudstva, od najstarších civilizácií až po súčasnosť. Ani spoločnosti raného novoveku sa vojny, prirodzene, nevyhli. Kniha *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State* sa zaoberá vojnovým konfliktom v jeho obšírnosti. Publikácia pozostávajúca z 15 kapitol sa neobmedzuje len na vnímanie ozbrojeného konfliktu z pohľadu popredných politikov, ktorí mali moc a možnosť ovplyvniť vývoj a ďalšie pokračovanie či zastavenie násilností, na ich zmýšľanie, analýzu ich krokov alebo na politické dejiny vojny spojené s Habsburskou monarchiou zasadené do medzinárodného kontextu. Editori recenzovanej knihy si sami v úvode vytyčujú svoje ciele, ktoré má publikácia sledovať: V prvom rade sa dielo snaží „*detailnejšie a do väčšej hĺbky popísať fiškálno-militárny koncept ako taký*“, keďže autori ho považujú za vykazujúci známky „*intelektuálneho opotrebovania*“. Druhým zámerom bolo priblížiť problematiku späť s fiškálnym ponímaním ozbrojených konfliktov Habsburskej monarchie anglofónnemu čitateľovi, ktorému sú historické výskumy tejto témy bežne nedostupné najmä z dôvodu jazykovej bariéry.¹

Okrem toho táto publikácia poukazuje na sociálny aspekt vojenských konfliktov, ktorých sa zúčastnila stredoeurópska mocnosť s habsburským rodom na čele. Petr Maťa² a William D. Godsey³ v úvode vyslovujú tézu, ktorá vystihuje celú podstatu tejto knihy:

-
- 1 GODSEY, William D. a MAŤA, Petr. Introduction. In GODSEY William D. a MAŤA, Petr, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*. Oxford 2022, s. 2.
 - 2 Petr Maťa pôsobí na Rakúskej akadémii vied, kde sa podieľa na výskume Habsburskej monarchie. Špecializuje sa na raný novovek, konkrétne na vládu Habsburgovcov, interné krajinské fungovanie Habsburskej monarchie, na šľachtu či náboženské záležitosti v rámci monarchie. Z jeho publikácií uveďme aspoň tieto: MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500–1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004; KOLDINSKÁ, Marie a MAŤA, Petr, eds. *Deník rudolfinského dvora. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*. Praha: Argo, 1997; KELLER, Katrin; MAŤA, Petr a SCHEUTZ, Martin, eds. *Adel und Religion in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie*. Wien: Böhlau Verlag, 2017.
 - 3 William D. Godsey rovnako pôsobí v Rakúskej akadémii vied. Profesijne sa zaoberá Habsburskou monarchiou od polovice 17. storočia až do jej rozpadu v roku 1918. Vo svojom výskume sa špecializuje predovšetkým na tematiku medzinárodných vzťahov, štátov pozostávajúcich z viacerých krajín, dejín šľachty a stavov či patriotizmu. Z jeho publikačnej činnosti uveďme napríklad publikácie GODSEY, William D. *The Sinews of Habsburg Power: Lower Austria in a Fiscal-Military State, 1650–1820*. Oxford: Oxford University Press, 2018; GODSEY, William D. *Nobles and Nation in Central Europe: Free Imperial Knights in the Age of Revolution 1750–1850. New Studies in European History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

„Vývoj monarchie až do bodu, keď sa z nej stal jeden z popredných európskych vojnových strojov, predstavoval projekt, ktorý v rôznej miere zahŕňal všetky habsburské domény a všetky sociálne skupiny.“⁴ Kniha teda tematicky zahŕňa nielen oblasť „vysokej politiky“ či štátneho financovania vojny,⁵ ale tiež problematiku verbovania mužov do armády,⁶ fungovanie vojensko-finančných inštitúcií monarchie⁷ alebo zostavovanie armádnych jednotiek príslušníkmi šľachty.⁸

Predkladaná recenzovaná kniha si svoje výskumné pole sama ohraničuje dvomi obrovskými ozbrojenými konfliktmi – na jednej strane dlhá tridsaťročná vojna, ktorá sa skončila podpísaním vestfálskych mierových zmlúv v Münsteri a Osnabrücker v roku 1648, na druhej strane napoleonské vojny, oficiálne ukončené po bitke pri Waterloo, Napoleonovou abdikáciou a podpísaním Parížskych mierových zmlúv v roku 1815. Geograficky je publikácia zameraná na prostredie Habsburskej monarchie, t. j. strednej Európy. V jednom príspevku je však poukázané na geografickú, no rovnako kultúrnu rozľahlosť tejto ríše – nemožno zabúdať na južné provincie Nizozemska, resp. Rakúske Nizozemsko, ktoré po vojne o španielske dedičstvo pripadlo Karolovi VI. Habsburskému. Veronika Hyden-Hanscho sa v štúdiu venovanej práve tejto oblasti zaoberá všeobecným ekonomickým potenciálom Rakúskeho Nizozemska pre Habsburskú monarchiu. Autorka vníma samozrejme prepojenie tejto krajiny s Viedňou (hoci, ako sama uvádza, krajina „*nebola pod priamou jurisdikciou centrálnej finančnej administratívy vo Viedni*“) – monarchia od Nizozemska nekompromisne vyžadovala finančné príspevky pre svoje vojenské počínanie. Vymedzuje sa tak voči staršej literatúre, ktorá klasifikovala finančné príspevky poskytnuté Nizozemskými provinciami Viedni ako príspevky „zahraničného pôvodu“.⁹ Niektoré state rovnako zasadzujú reálie stredo-európskeho habsburského domínia do európskeho kontextu, napríklad použitím komparácie s prostredím Francúzska¹⁰ a Veľkej Británie¹¹.

4 GODSEY a MAŤA, Introduction, s. 2.

5 Spomeňme napríklad štúdiu Petra Wilsona venujúcu sa medzinárodnému kontextu vojen, v ktorých Habsburgovci figurovali ako priami účastníci. P. Wilson vo svojej štúdii poukazuje na fakt, že väčšina vojen, do ktorých sa habsburskí panovníci zapojili, bola vedená s finančnou či priamo vojenskou podporou vonkajších spojencov, t. j. iných panovníkov. WILSON. The European Fiscal-Military System and the Habsburg Monarchy. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 85-103.

6 BERKOVICH. Conscription in the Habsburg Monarchy 1740–1792. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 298-321.

7 WINKELBAUER. The General War Commissariat: A Neglected Pivot of the Habsburg Fiscal-Military State. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 124-145.

8 HORST. Noble Enterprisers: Regimental Proprietorship in the Habsburg Army. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 230-248.

9 HYDEN-HANSCHO. Habsburg War Finance and Noble Credit-Brokerage in the Southern Netherlands under Charles VI. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 250.

10 ROWLANDS. The Fiscal-Military Constitution of Bourbon France in Comparative Perspective. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 60-84.

11 SCOTT. The Austrian Fiscal-Military State in International Perspective. In GODSEY

Ako už bolo uvedené, kniha priestorovo zahŕňa celé územie Habsburskej monarchie. Historickému Uhorsku sa venuje napríklad štúdia Istvána Kenyeresa a Gézu Pálffyho o ustanovení a všeobecnom prvotnom zabezpečení fungovania uhorskej vojenskej hranice s Osmanskou ríšou.¹² Táto štúdia sa časovo vymyká rámcu stanovenému titulom knihy, keďže autori kapitolu začínajú už v roku 1526, teda rozhodujúcou bitkou pri Moháči. Tento časový rámec je však absolútne opodstatnený, keďže turecká hrozba začala byť v stredoeurópskom priestore extrémne silno pociťovaná najmä po tejto bitke. Ako je všeobecne známe, na uhorský kráľovský trón zasadol Ferdinand I. Habsburský, ktorý musel už v počiatku svojej vlády viesť vojnu proti Osmanskej ríši. Napokon, Habsburgovci viedli s Osmanskou ríšou vyčerpávajúce vojny o územia vlastných dŕžav celé nasledujúce desaťročia, ba storočia.

Spomínaní autori upozorňujú predovšetkým na potrebu neustálej vojenskej prítomnosti na habsbursko-osmanskej hranici. Hoci podľa nich nemôžeme v danom kontexte uvažovať o vojenských jednotkách pôsobiach v týchto lokalitách ako o regulárnej armáde v dnešnom zmysle slova, zavedenie neustálej vojenskej prítomnosti so všetkými svojimi aspektmi „predznamenávalo budúci vývoj“. Zdôrazňujú však úctyhodný počet neustále prítomných vojakov (ktorých si v počte cca 20 000 v tej dobe mohli dovoliť držať len popredné európske mocnosti) a tiež zásobenie armády novými zbraňami pochádzajúcimi z popredných manufaktúr, aké sa nachádzali napr. v mestách Ulm, Augsburg, Norimberg, Praha či Viedeň.¹³

Všeobecný prínos tejto štúdie možno badať v sumarizácii hlavných krokov panovníckej dynastie a jej vládnych kruhov v oblasti zabezpečenia habsbursko-osmanských hraníc. Autori rovnako poukazujú na fakt, že obrana tejto dlhej hranice nemohla byť finančne zabezpečovaná výhradne zo samotných uhorských zdrojov, ale že boli vyžadované taktiež príspevky od iných krajín, v ktorých habsburský rod vládol, vrátane Svätej ríše rímskej národa nemeckého, pričom vedenie neustálych vojen proti Osmanskej ríši by rovnako nebolo možné bez zahraničnej finančnej pomoci (napr. od Španielska). Napokon je potrebné vyzdvihnúť množstvo číselných údajov, ktoré autori v štúdiu uvádzajú – vďaka nim je čitateľ schopný predstaviť si vedenie vyčerpávajúcej a dlhoročnej vojny cez prizmu konkrétnych výdajov a príjmov, s ktorými musela monarchia nevyhnutne operovať. Kenyeres a Pálffy sa vo svojom príspevku neobmedzili len na teoretické analýzy možností monarchie, ale svoje závery presvedčivo podložili konkrétnymi číslami. Čitateľ sa teda môže oboznámiť s finančnou politikou a dopadom vojen na rozpočet Habsburskej monarchie vo vybranom časovom úseku.

Druhým veľkým tematickým okruhom, ktorému sa publikácia venuje a ktorý je určite vhodne vyzdvihnúť, je získavanie finančných prostriedkov na vedenie ozbrojených konfliktov. Editor knihy Petr Maťa sa vo svojej štúdiu *Negotiating Fiscal-Military Coordination: Provincial Tax Quotas for the Habsburg Army 1648–1748*¹⁴ zameriava na

a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 34–59.

12 KENYERES, István a PÁLFFY, Géza. Hungarian Border Defence and the Habsburg Financial and Military Transformation in the 16th Century. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 104–123.

13 Ibidem, s. 105–106.

14 MAŤA. *Negotiating Fiscal-Military Coordination: Provincial Tax Quotas for the Habsburg*

prerozdelenie finančného bremena, ktoré bolo potrebné zhromaždiť pre vojenské účely, medzi jednotlivé krajiny Habsburskej monarchie. Táto kapitola do problematiky vnáša predovšetkým poznatok, že habsburský vládca v uvedenom časovom rozpätí rozhodne nedisponoval absolútnou mocou v zmysle neobmedzeného vymáhania finančných príspevkov od krajinských snemov zastupujúcich stavovské obce jednotlivých oblastí monarchie. Poukazuje na fakt, že snaha obdržať určitú peňažnú sumu, ktorá bola v tomto prípade určená pre vojenské účely, bola sprevádzaná vyjednávania, pričom Maťa doslova uvádza, že v prípade, ak Dvorská komora vyžadovala istú sumu, bolo potrebné túto čiastku v požiadavkách predkladaných pred stavovské rokovania navýšiť minimálne o polovicu.¹⁵ Autor sa v tejto kapitole tiež podrobnejšie zaoberá pomerným rozložením finančnej záťaže medzi jednotlivé krajiny, ktoré sa v priebehu času, samozrejme, menilo. Čitateľovi teda ponúka ucelenejší obraz o pomyselnom rozložení ekonomickej váhy jednotlivých častí rozsiahlej monarchie. Rovnako je možné získať náhľad na interné ekonomické záležitosti a na náročné rokovania sprevádzajúce vojenské podniky monarchie.

V neposlednom rade je potrebné zmieniť sa o sociálnej otázke fiškálno-militárneho systému monarchie, ktorej sa publikácia venuje. Ako prvú uvedme štúdiu Horsta Carla o „šľachtických podnikateľoch“, ktorí zostavovali armádne jednotky.¹⁶ Carl si pre výskum zvolil šľachtickú rodinu barónov von Neipperg, na ktorých počas troch generácií sledoval ich vzostup a následný úpadok prestíže. Štúdia pritom vychádza z premisy, že „*fiškálno-militárny štát a šľachtická snaha o presadenie svojho postavenia nepredstavovali vzájomne sa vylučujúce fenomény; práve naopak – existovali vo vzájomnej závislosti*“.¹⁷ Táto kapitola v knihe plnej exaktných číselných údajov, tabuliek a grafov predstavuje zaujímavý prínos a nový pohľad na problematiku z pozície spoločenského postavenia, ktoré si „podnikatelia“ na poli armádnych jednotiek dokázali svojím počínaním a usilovnosťou zabezpečiť. Štúdia tak pomyslene prechádza z najvyšších stupňov vládnucich vrstiev, ktoré tvorili oficiálne rozhodnutia a stanoviská, takmer až k súkromnému životu jednotlivých osôb zodpovedných za chod dejín. Namiesto označení ako „stavy“ či „šľachta“ sa teda v priestore habsburského vedenia vojny vynárajú jednotlivé mená so svojimi vlastnými rodovými cieľmi, ktoré, prirodzene, pozostávali zo snahy o zvýšenie vlastnej rodovej a osobnostnej prestíže.

Druhá štúdia, venujúca sa konskripciám do habsburskej armády, pochádza od Ilyu Berkovicha.¹⁸ Čitateľa privádza do najnižších vojenských sociálnych vrstiev, teda medzi samotných vojakov. Autor svoj text zaraďuje k sociálnym dejinám habsburskej armády, ktoré sú podľa jeho názoru vo všeobecnosti „*relatívne zanedbávanou témou*“.¹⁹ Ako

Army 1648–1748. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 183-210.

15 Ibidem, s. 188.

16 CARL, Horst. Noble Enterprisers: Regimental Proprietorship in the Habsburg Army. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 230-248.

17 Ibidem, s. 231.

18 BERKOVICH, Ilya. Conscription in the Habsburg Monarchy 1740–1792. In GODSEY a MAŤA, eds. *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State*, s. 298-321.

19 Ibidem, s. 298.

napovedá názov kapitoly, hlavnou náplňou tohto príspevku je problematika verbovania mužov do armády. Autor sa sústreďuje na pôvod regrútov, na celkový systém verbovania a na záznamy ohľadom už naverbovaných mužov. Berkovich taktiež čiastočne vyvracia všeobecne rozšírenú mienku o tom, že vojaci v Habsburskej monarchii boli nútení často meniť svoje stanoviská, aby nedošlo k ich prílišnému zblíženiu s domácim obyvateľstvom, s ktorým by časom mohli sympatizovať viac než s vládnuou habsburskou dynastiou, v ktorej službách pôsobili. Autor naopak argumentuje, že jednotliví regrúti „*ne-slúžili v náhodných jednotkách na druhej strane monarchie*“, ale že zvyčajne vojenskú službu vykonávali v rámci svojej provincie a v jednotke, kde sa rozprávalo ich jazykom. Predkladaná je tiež téza, že jednotlivé armádne pluky mohli v konečnom dôsledku regionálnu identitu skôr podporovať než jej škodiť. Berkovich však pripúšťa, že je na tomto poli ešte stále potrebný upresňujúci výskum.²⁰

Spomínaná kapitola sa zdá byť prínosná predovšetkým v načrtnutých národnostných tézach. Habsburská monarchia je naozaj všeobecne vnímaná ako zoskupenie mnohých národností, kultúr a jazykov, preto je viac-menej logické, že armáda, v ktorej je potrebné uplatňovať určitú vyššiu disciplínu vyžadujúcu uposlúchnutie rozkazu, uprednostní národnostne homogénnejšie vojenské jednotky, u ktorých si velitelia môžu byť istí jazykovým porozumením. Okrem toho táto kapitola približuje ekonomicko-vojenské záležitosti Habsburskej monarchie aj prostredníctvom odlišného pohľadu, založeného na sociálnej stránke viac než na ekonomických a politických vyjadreniach. Je totiž samozrejmé, že bez radových vojakov, ktorí tvorili *gro* všetkých armád, by podrobnejšie analýzy výdajov, pôžičiek alebo vysokej politiky ohľadom vojenských podnikov vladárov vôbec nemohli existovať.

Predkladaná publikácia *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State* je teda prínosná práve pre svoj široký tematický záber, ktorý siaha od vysokej politiky, rýdzo ekonomických záležitostí, ako sú dane či pôžičky, až po sociálnu problematiku fungovania habsburskej armády, ktorá zahŕňa napr. šľachtický podiel na formovaní vojenských jednotiek alebo spôsob verbovania mužov do armády. William D. Godsey a Petr Mat'a sa teda edične podieľali na vzniku publikácie, ktorá je vhodná pre všetkých záujemcov o vojenské dejiny z iného pohľadu než klasických „veľkých dejín“ či vysokej politiky. Na druhej strane, pre podrobnejšie znalosti z jednotlivých oblastí výskumu autorov, ktorí svojimi štúdiami do tejto knihy prispeli, je potrebné štúdium ďalšej literatúry. Recenzovaná kniha však môže slúžiť ako podnet k ďalšiemu bádaniu v konkrétnych oblastiach.

Mária Hudčeková
(Historický ústav Filozofickej fakulty Masarykovy univerzity, Brno)

20 Ibidem, s. 306-307.